

cada. Em sembla reveladora la *z* que presenta el mot en aquell procés i en un dels passatges de Reixac (veg. també infra *desponzellar*). La *-o-* del català modern i d'aqueixos casos medievals deu ser deguda a la contaminació del seu sinònim *donzella*, que tant se li assemblava en tots els detalls, que en algun cas arribà fins a encomanar-li la seva *-z-*, i que en tot cas acabà per imposar-li la seva *o*. Avui se sent amb sorda quasi pertot: però tanmateix tinc nota de pronúncia *punzèl* oïda a la Solana de la Serra de Cadí (Tuixén, 1963), i *AlcM* l'assenyala també en dues localitats no gaire llunyanes d'aqueixa: Solsona i Sort.

Altrament la germanor amb el fr. *pucelle*, arriba a mostrar-se en l'existència, fins i tot, d'una variant *pucella*, per més que aquesta sigui rara en la nostra llengua, i limitada a alguns textos arcaics i de l'extrem NE. *L'InoLC* cita alguns exs. de la grafia *puseles*, en docs. del S. XIV, i apareix més d'un cop a les *VidesR*: «lo Diable costrès ['va intimar, va obligar'] los esperitz qui eren sobre fornicació [trad. *pro fornicatione*], e manà-los que anassen a la davant-dita *pucela*, e que la inflamassen a la amor del jovencel»; «visc la *pucela* en moltz grans does bata<1>les», 48v2, 100v (traduint ll. *puella* 273.6f., i reemplaçat per *punçela* en el ms. B, notes 113 i 119); veg. més en el gloss. i en *LleuresC*, 359. Aquí tenim, doncs, resultat diferent de la *-l-* etimològica, encara conservada en l'oc. ant. *pucela*; que, vocalitzada en *u*, es confongué amb la *u* en el francès antic, vocalització que també es donava sovint en el rossellonès medieval (*LleuresC*, 302, § 21).

Després de l'Edat Mitjana durà encara, almenys literàriament, el significat etimològic de 'noia verge' o 'donzella', únic encara registrat pel *DTo*. (1647-segle XVIII). Després prengué el sentit de 'botó de flor': per una metàfora o comparació ben natural i que es dóna en diverses llengües. En anglès, en direcció oposada: *bud* sovint aplicat a una minyoneta; cast. sovint *capullito* id.

No coneixem testimonis del nou significat fins a temps ben moderns, car no en veig d'anterior a Lacavalleria (1695), que tot mantenint la definició antiga, dóna ja exs. de la nova: «*ponsella* = verge: virgo, incorrupta puella», però amb les frases «*ponsella de flor*: calyx; *ponselleta de flor*: calyculus; *posar ponselles*, parlant de les plantes que fan flors». Ja llavors l'acc. etimològica anava quedant antiquada. I MilàF hi recorre sols per donar colorit arcaic al seu poema: «També 'n les nits més tristes - li ve 'l record / del fat d'una cosina: - molt negre fou! / *Poncella* la robaran - de la masó, / perquè un chech [sic, *clerch?*] la volia - ab lleig amor», *ProsB*, v. 285.

Però en la llengua del S. XIX, l'acc. floral era l'única viva; per més que Verdager, ocasionalment, doni mostres, en les seves obres, de tenir consciència de l'altra i enllaçar-les poèticament: «Mes hi ha una Flor gentil, / la Verge Maria, / *poncella* fa dos-mil anys / i és encara en sa florida» (*Perpetuïnes*). Altrament l'usa pertot en el sentit modern: «Li fan una capella, / d'on brotà, com la flor de la *poncella* / de Sant Pere de Roda 'l monestir»; «Jo seya ací ab Gentil: / los besos

de l'aurora / volaven per son front, com les abelles / pel front de les *poncelles* / que en sa brosta desclou l'alè d'Abril»; «só l'herba paratgívol, del test arrabassada: / tinc marges, sol y ombra, *poncelles* y zefir, / mes sense un bes del ayre flayrós que m'ha bressada, / çquè podré fer, digau-me, sinó plorà y morir?» (*Carnigó* XII, vv. 244, 275; *Atl.* x, 16b).

En efecte, avui és aquest no sols el sentit viu, sinó l'únic conegut dels parlants de la nostra llengua, i això en tot el seu domini. A totes les Illes. Eiv.: «*poncella*: *capullo*», PzCabr.; pron. amb *o* a Mall.: «*Poncelles*» títol d'una antologia de versos mallorquins, publ. a Palma el 1880, *BDLC* XIII, 228, 294. I pertot en el Continent, com ho hem vist ja, fins al Cadí i el Pallars.

Es tracta d'un mot romànic que, amb caràcter autòcton, a penes és perpetuà sinó en cat. i en les dues llengües romàniques de França; probablement és també genuí el sobre-selvà *purschala*, i potser milanès antic *polçella*, amb variant *ponçella*. Des d'aqueixa zona romànica central tingué alguna propagació, però només a l'Edat Mitjana i amb caràcter de manlleu: it. ant. *pucella*, *-zella*, generalment en ambients lingüístics afrancesats; port. ant. *poncela* (en una cantiga de amigo del S. XIII), cast. ant. *ponçella* quasi només en dos autors del S. XIII, i que tenen molts mots i formes del marge oriental del castellà —el *Libro de Alexandre* i, sovint, en Berceo—, i tots ells només amb el sentit etimològic de 'donzella (verge)'; és clar que també tenen la mateixa índole manllevada, i d'igual procedència, un sbr. *pünçjela*; i un basc dialectal *phunzela*: limitat al dialecte basc-francès de Baixa-Navarra (Van Eys, Salaberry). Aquestes formes últimes —port., cast., bc., sbr.— tenen per a nosaltres l'interès de presentar *n* com la nostra i és possible que en elles la *n* s'expliqui per dissimilació com en cat. Però com que tenen també *o* (o pogueren haver-la tinguda), és probable que també allà vagi actuar la influència de *donzella*, i en totes elles —sense descartar-ne la nostra— podria ser així mateix aqueixa influència la que fos responsable de la *n*, tant com la dissimilació.

En canvi en les dues llengües romàniques de França, el mot és antiquíssim i de vida constant, des dels orígens literaris. En llengua d'oc trobem ja, p. ex., *pulçella* rimant amb *bèlla* en *Jaufré* (Appel, *Chrest.*, v. 43), *pieusela*: *bèla* en Amanieu de Sescàs (Rayn., *Choix* II, 268), *pucèla*: *isnela* en Peire Vidal (Rayn., *Lex. Rom.* IV, 546-7): tots ells de mj. o princ. S. XIII (cf., en canvi *donzela*, de DOMNICILLA). En francès *pucelle* apareix encara abans: *pulcella* en l'arcaica *Vie de Ste. Eulalie* (S. X); i, amb la vocalització de la *l*, la forma posterior *pucelle* és una constant en tota la vida de la llengua. En tenim encara dades més antigues en fonts arcaiques del llatí gallic: *pulicella* apareix a la Llei Sàlica i en un capitular de Clovis (anys 500-511).

S'ha discutit llargament sobre l'etimologia. Vegeu, sobretot Diez (*Wb.*, 268), Gaston Paris (*Rom.* xv, 446); Wallenskjoeld (*Mélanges Ant. Thomas*, 1927, 489-92); Margit Sahlin (*Studia Neophilol.* x, 62-82, cf. les importants objeccions que li fa Mario Roques, *Rom.* LXV, 425); i Leo Spitzer (*Rom.* LXXII, 100-107),